

УДК 621.311.2:336.1(477)

ГОРИН Володимир

д.е.н., професор

Західноукраїнський національний університет (Україна)

ФІНАНСОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ВІДНОВЛЮВАЛЬНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ В УКРАЇНІ

Повномасштабне вторгнення росії у 2022 році визначило проблему забезпечення енергетичної безпеки України одним із ключових питань національного виживання. Цілеспрямовані удари по об'єктах енергогенерації, передачі та розподілу електроенергії завдали збитків енергетичному сектору на суму понад 19,6 млрд дол. США. За різними оцінками, на початок 2026 року в Україні втрачено понад 27 ГВт генеруючих потужностей, пошкоджено 18 великих ТЕЦ, 815 котелень і 354 км теплових мереж. Хоча руйнування торкнулись усіх складових енергетичної системи, однак «зелена» генерація виявилась значно стійкішою порівняно з традиційними потужностями. Використання викопних видів палива для генерації енергії зберігає залежність України від іноземного постачання, що надто ризиково для країни, яка перебуває у стані війни. Натомість, відновлювальні джерела енергії усувають таку залежність, що виступає вагомим аргументом на користь їхнього пріоритетного розвитку для зміцнення резильєнтності національної енергосистеми.

В умовах воєнного часу в Україні в основу стратегічної парадигми розвитку енергетичної системи покладено концепцію «москітної» енергетики, яка серед інших цілей пропагує форсоване розгортання розподіленої генерації малої потужності. На відміну від великих централізованих об'єктів, які найчастіше стають об'єктами для ворожих ракетних ударів, об'єкти розподіленої енергетики менш вразливі через їхню територіальну розпорошеність та можуть бути швидко відновлені. Відповідно до Стратегії розвитку розподіленої генерації на період до 2035 року, потужності відновлювальної енергетики в Україні передбачено наростити в 1,6 рази (до 24,06 ГВт), при цьому найвища динаміка прогнозується у секторі дрібної вітрової вітроенергетики (з 2,09 до 6,21 ГВт) та сонячних станцій активних споживачів (з 2,10 до 5,00 ГВт) [3]. Реалізація цих амбітних планів неможлива без адекватної системи фінансового регулювання, тобто фіскальних стимулів, ринкових схем підтримки та інституційного забезпечення інвестицій в об'єкти ВДЕ.

Система економічного стимулювання виробників електроенергії з ВДЕ в Україні пройшла суперечливий шлях інституційних реформ. Модель фіксованих платежів (так званий «зелений» тариф) забезпечила передбачуваність доходів для інвесторів, проте породила асиметрію ризиків та призвела до накопичення значної заборгованості АТ «Гарантований покупець» перед виробниками. Запровадження контрактів на різницю (contract for difference, CfD) мало на меті усунути ці недоліки через прив'язування фінансової підтримки до ринкової ціни

«зеленої» енергії, однак практика виявила складні проблеми застосування цієї моделі (заниження граничних цін, складний порядок розрахунку виплат, відтворення боргових проблем), які звели зацікавленість бізнесу в співпраці на умовах CfD практично до мінімуму. Суттєвою подією у реформуванні фінансового регулювання галузі стало прийняття у 2026 році Закону України №4777-IX [2], який запровадив механізм чистої премії (фіксованої надбавки до ринкової ціни незалежно від її рівня) для переможців аукціонів підтримки ВДЕ. Ці новації усувають дестимулюючий ефект, притаманний моделі CfD та спрощують адміністрування стимулюючих виплат виробникам «зеленої» енергії. Водночас законом знято бар'єри для участі у програмах стимулювання для великих об'єктів генерації та зменшено розмір банківської гарантії для учасників аукціонів, що помітно розширює коло потенційних інвесторів «зеленої» енергетики. Попри значущість цих новацій, вони лише частково усувають системні проблеми, пов'язані з фінансовою спроможністю галузі.

Розвиток ВДЕ в Україні гальмується сукупністю фінансових та організаційно-технічних бар'єрів, які у взаємодії ускладнюють інвестиційне середовище. Серед ключових фінансових перешкод розвитку цього сегменту енергетичної системи – непослідовність бюджетного фінансування програм підтримки, висока вартість кредитних ресурсів на внутрішньому ринку, накопичення заборгованості перед виробниками за вироблену «зелену» електроенергію, нерозвиненість страхування воєнних ризиків для інвестицій у ВДЕ тощо. Серед організаційно-технічних бар'єрів розвитку ВДЕ доцільно виокремити правові перешкоди для виходу малих виробників на ринок, технічну неготовність мереж до інтеграції розподіленої генерації та тривалі дозвільні процедури, мінімальний строк проходження яких сягає від одного року і більше. Сукупна дія цих факторів негативно позначається на привабливості ринку ВДЕ для приватних інвесторів.

Обмеженість публічних фінансових ресурсів в умовах воєнного часу визначає необхідність пошуку альтернативних механізмів мобілізації коштів для фінансування ВДЕ. Особливої актуальності набувають інструменти змішаного фінансування та кліматичні облігації. Змішане фінансування передбачає поєднання фінансових ресурсів держави, міжнародних донорів та бізнес-інституцій у структурі єдиної угоди про спорудження об'єкта «зеленої» енергетики. Попри потенційні переваги цього інструменту, на шляху до його широкого застосування існують суттєві перешкоди, а саме: проблема конфлікту інтересів між великими проектами та малими проектами розподіленої генерації, складність структурування угод, а також низька інституційна спроможність територіальних громад як потенційних учасників. Перспективним способом подолання цих бар'єрів може стати запровадження агрегаційних платформ, які передбачають об'єднання малих енергетичних проектів в інвестиційні пули для залучення зовнішнього фінансування. Використання кліматичних (зелених) облігацій для фінансування розвитку ВДЕ зіштовхується з труднощами виходу на міжнародні ринки капіталу в умовах воєнного стану, конкуренцією з воєнними ОВДП та значними витратами на верифікацію «зелених» проектів.

Водночас реалістичними підходами до вирішення цих проблем можуть стати консолідація емісій за моделлю польського BGK Climate Bonds, залучення роздрібних інвесторів за аналогією до воєнних облігацій та використання кліматичних паперів для фінансування ЕСКО-проектів [1].

Окремим вектором фінансового регулювання розвитку ВДЕ є розвиток ринку енегосервісних послуг (ЕСКО-контрактів), які передбачають оплату послуг ЕСКО-компанії за рахунок досягнутої економії споживання енергоресурсів без авансових витрат замовника енергосервісних послуг. Законодавчі новації останніх років помітно спростили застосування ЕСКО-механізму в публічному секторі. Зокрема, скасовано вимогу погодження базового рівня споживання органами місцевого самоврядування, запроваджено можливість укладення контракту без відкритих торгів за умови досягнення економії не менш як 50%. З 2026 року сферу застосування ЕСКО поширено на розвиток ВДЕ у приватному секторі, що надало нового стимулу для розширення проєктів енергоефективності та малої енергогенерації. Однак розвиток ринку ЕСКО-послуг в Україні стримується воєнними ризиками та макроекономічною нестабільністю, слабкою мотивацією керівництва бюджетних установ до реалізації енергоефективних проєктів, відсутністю програм здешевлення кредитних ресурсів і браком довгострокових інвестиційних джерел.

Таким чином, розвиток ВДЕ як стратегічний пріоритет держави в умовах воєнного часу органічно поєднує забезпечення енергетичної безпеки та реалізацію євроінтеграційного курсу на зелену трансформацію економічної системи. Система фінансового регулювання розвитку ВДЕ в Україні перебуває на етапі трансформації від простих адміністративних механізмів до ринково орієнтованих інструментів надання фінансової підтримки виробникам «зеленої» енергії. Попри раціональні законодавчі новації останнього часу, повноцінна реалізація потенціалу ВДЕ потребує усунення прогалин у моделі їхнього фінансового стимулювання, розвитку механізму страхування воєнних ризиків, зняття бар'єрів для емісії кліматичних облігацій, масштабування змішаного фінансування через агрегаційні платформи та зниження вартості кредитних ресурсів.

Список використаних джерел

1. Горин В. П. Фінансові детермінанти енергетичної безпеки держави в умовах війни. *Інноваційні підходи до розвитку технологій та економіки IADTE 2024*: збірник тез доп. наук.-практ. конф. (м. Свалява, 27 червня 2024 р.). Свалява: ЗУНУ, 2024. С. 67-74.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення функціонування енергетичних ринків, конкурентних умов виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії та посилення енергетичної стійкості: Закон України від 10.02.2026 р. №4777-XI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4777-20#Text>

3. Про схвалення Стратегії розвитку розподіленої генерації на період до 2035 року і затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024-2026

роках: розпорядження КМУ від 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/713-2024-p>